

ההתעוררות הכורדית והשלכותיה על ישראל

גליה לינדנשטראוס ועודד ערן

תקציר: מאמר זה סוקר את ההתעוררות בקרב הכורדים בצפון-עיראק ובצפון-סוריה בשנים האחרונות. המאמר בוחן את מידת האוטונומיה שהכורדים הצליחו להשיג במדינות אלו, את הסיכויים לשמר אוטונומיה זו וכן את השאלה, האם ישויות אלו יגיעו עד כדי הכרזת עצמאות. בעוד האוטונומיה הכורדית בצפון-עיראק קיימת כבר יותר משני עשורים, הישות האוטונומית בסוריה היא חדשה וטרם זכתה, למעשה, להכרה בינלאומית כלשהי. נטען כי לישראל כדאי להדק את יחסיה עם המיעוט הכורדי במדינות אלו, ולנסות לשכנע את ארצות-הברית לגלות אהדה לרעיון העצמאות הכורדית. מדינה כורדית עצמאית באזור תהיה, קרוב לוודאי, גורם ידידותי לישראל, ולכן אם תכריז ישות כזו על עצמאות, ישראל צריכה להיות מהמדינות הראשונות שיכירו בה.

מילות מפתח: כורדים, עיראק, סוריה, טורקיה, איראן

הכורדים, המונים לפי הערכות כ־30 מיליון נפש, הם הקבוצה האתנית הגדולה בעולם שאינה נהנית מהגדרה עצמית.¹ במשך שנים דוכא מיעוט זה במדינות שבהן הוא מפוזר (טורקיה, איראן, עיראק וסוריה) והמדינות השונות אף שיתפו פעולה ביניהן לעיתים מזומנות בדיכוי מיעוט זה (אם כי, לעיתים גם השתמשו בו ככלי ניגוח במדינה היריבה). בעת האחרונה אנחנו עדים ל"אביב כורדי" ולהתעוררות משמעותית בקרבם. לפחות בשתי מדינות שבהן קיים המיעוט (עיראק וסוריה), ניתן לראות השפעה מוגבלת ביותר של השלטון המרכזי על התנהלות הכורדים. בטורקיה מתקיים כיום תהליך הידברות בין נציגי סוכנות הביון הטורקית לבין מנהיג המחתרת הכורדית – מפלגת הפועלים הכורדית (פ.ק.ק.), שגם אם לא

ד"ר גליה לינדנשטראוס היא חוקרת במכון למחקרי ביטחון לאומי
ד"ר עודד ערן הוא חוקר במכון למחקרי ביטחון לאומי

יסתיים בהצלחה, קרוב לוודאי שגם הוא יביא למידה רבה יותר של אוטונומיה תרבותית לכורדים בטורקיה. מצב הכורדים באיראן נותר קשה, אך גם במדינה זו פועל ארגון מחתרת, הנחשב שלוחה של ה־פ.ק.ק. – מפלגת חיי החופש בכורדיסטן (PJAK), הנלחם למען אוטונומיה לשמונה מיליון הכורדים במדינה.² המאמר יתמקד בהתפתחויות בצפון־עיראק ובצפון־סוריה כיוון שאלו, קרוב לוודאי, ההתפתחויות שיש להן את ההשלכות המשמעותיות יותר על ישראל.

הכורדים בצפון־עיראק

מכל הישויות הכורדיות, זו שבצפון־עיראק היא כיום החזקה והמשמעותית ביותר. גם מבחינה היסטורית, הישות הכורדית בצפון־עיראק היא זו שהובילה את השאיפות הלאומיות של הכורדים.³ האוכלוסייה הכורדית בעיראק מונה כ־6 מיליון נפש. שורשי הקמתו של הממשל האזורי הכורדי (KRG) (שקיבל הכרה רשמית מהממשל העיראקי הזמני ב־2005) הם במלחמת המפרץ הראשונה (1991), עת לחצו הטורקים על כינונו של אזור אסור לטיסה (no-fly zone) בצפון־עיראק, על מנת למנוע את שטף הפליטים הכורדים שנסו לכיוון הגבול בין המדינות. אמנם בתחילה התנגדה טורקיה לתהליך ההתחזקות של הממשל האזורי הכורדי, והדבר היווה מקור למתיחות ביחסי טורקיה וארצות־הברית, אולם משנת 2007 חלה תפנית במדיניות הטורקית, והיא החלה לפתח מערכת יחסים הדוקה עם הממשל האזורי הכורדי. כך למשל, עיראק היא כיום שותפת הסחר השנייה בגודלה של טורקיה אחרי גרמניה, והערכות הן שמחצית מן הסחר הזה הוא עם צפון־עיראק.⁴ מעבר לכך, כ־1500 מתוך 1900 החברות הזרות הפועלות בצפון־עיראק הן חברות טורקיות.⁵ לממשל האזורי הכורדי יש מאפיינים רבים של מדינה דה פקטו. כך, כדי לעבור מחלק אחד של עיראק לחלק שבשליטת הממשל האזורי הכורדי, יש לחצות מעבר גבול. מאז 2005 נערכו בצורה סדירה שלושה סבבים של בחירות לפרלמנט של הממשל האזורי הכורדי. ב־2006 הקים הממשל האזורי הכורדי "משרד חוץ" ומדינות רבות, ביניהן איראן, טורקיה ומצרים, פתחו קונסוליה בארביל, "בירת" האזור. לממשל האזורי הכורדי בצפון־עיראק יש כ־200,000 חיילים, ולרשותו גם מטוסים וטנקים מתקופת סאדאם חוסיין, אשר נלקחו כשלל ב־1991 וב־2003.⁶ בינואר 2014 הושלמה עסקה לרכישת 14 מסוקים מחברה אמריקאית.⁷ למרות מאפיינים מדינתיים אלה, ובעוד מתקיימים על כך דיונים מתמשכים בזירה הפנים־כורדית,⁸ הממשל האזורי הכורדי נמנע עד כה מהכרזה על עצמאות, מתוך חשש שהדבר יעורר תרעומת בקרב המדינות השכנות לעיראק. מעבר לכך, קיימת גם מחלוקת על זהות הגורם שישלוט, בסופו של דבר, במספר אזורים שבהם יש גם מיעוט ערבי ניכר⁹ כגון כירכוכ (שבה גם מצויות 40% מרזרבות הנפט של עיראק), וקיים חשש שבטווח הקצר יתקשה הממשל האזורי הכורדי לקיים את עצמו מבחינה כלכלית

ללא הסדרים מתאימים עם בגדאד.¹⁰ כיום, כ-94% מהתקציב של הממשל האזורי הכורדי מגיע מהממשל המרכזי בבגדאד.¹¹

מוקד מחלוקת מרכזי בעת האחרונה בין הממשל המרכזי בבגדאד לבין הממשל האזורי הכורדי הוא סוגיית ייצוא הנפט היישר מצפון-עיראק לטורקיה, באמצעות צינור שנחנך בינואר 2014. זהו מקור למתיחות לא רק בתוך עיראק אלא גם בין טורקיה לעיראק, ושר הנפט העיראקי אף איים בנקיטת הליכים משפטיים נגד טורקיה.¹² זאת גם על רקע דיווחים שלפיהם, בפגישה שנערכה בנובמבר 2013 בין ראש ממשלת טורקיה, רג'פ טאיפ ארדואן לנצ'רואן ברזאני, ראש ממשלת הממשל האזורי הכורדי, הגיעו השניים לשורת הסכמים סודיים ביחס לייצוא כמויות משמעותיות של נפט ישירות לטורקיה.¹³ בסבב החמישי של הדיונים בין הממשל המרכזי בבגדאד לבין הממשל האזורי הכורדי על סוגיית הייצוא הישיר בצינור לטורקיה, שנערך באמצע פברואר 2014, נראה היה שיש התקדמות בדיונים, אך טרם נמצא הפתרון.¹⁴ בינתיים, הנפט הזורם לטורקיה מצפון-עיראק מאוחסן במכלים בנמל ג'ייהאן, אך לא מיוצא הלאה.¹⁵ יש אף להדגיש שצורכי האנרגיה הגדלים של טורקיה ושאיתפתה להפוך למדינת מעבר מרכזית לייצוא אנרגיה (energy hub) עלולים לחדד את המתיחות במשולש בגדאד-ארביל-אנקרה לא רק ביחס לנפט, אלא גם בהקשר של גז טבעי.

נושא הפקת משאבי האנרגיה בעיראק, ככל שהמדינה תצליח להגדיל את הכמויות המיוצאות ממנה, עלול להחריף את הבעיות הקשורות לחלוקה הגיאוגרפית והפוליטית במדינה זו. הממשל האזורי הכורדי העניק למעלה מחמישים זיכיונות לחיפושי נפט וגז, וצעד זה מעלה שאלה שנותרה עדיין ללא תשובה – למי הזכות להעניק זיכיונות ומה יהיה עתיד הרווחים ממכירות הנפט והגז.¹⁶ בהקשר זה יש לציין שלא מעט חברות אנרגיה זרות עדיין נרתעות מחתימה על עסקאות עצמאיות עם הממשל האזורי הכורדי, מחשש שהדבר יעורר תרעומת מצד בגדאד ויסכן עסקאות אנרגיה עמה.¹⁷ שאלות משנה הן, למי הסמכות באזורים "אפורים" שבהן זהות השולט אינה ברורה, או מה גורל השדות חוצי הגבול בין האוטונומיה הכורדית לבין שאר חלקי עיראק. לאור התחזיות, ולאודוקא הקיצוניות שבהן, שעיראק עשויה להפיק כ-90 מיליארד מטרים מעוקבים (BCM) של גז טבעי ב-2035 (שיהפוך אותה למפיקה השישית בגודלה בעולם),¹⁸ וכי חלק מכמות זו ינבע מהשדות בחבל האוטונומי הכורדי – לשאלות אלו יש משקל כלכלי כבד.

הכורדים בצפון-סוריה

לאורך השנים זכה המיעוט הכורדי בסוריה למידה הפחותה ביותר של תשומת לב ביחס לקבוצות הכורדיות במדינות האזור (הוא גם מיעוט קטן בהשוואה לגודלם של המיעוטים הכורדים האחרים). הכורדים הסורים, המהווים כ-10%

מהאוכלוסייה בסוריה, מונים כ־2.2 מיליון נפש. הפלתו של מטוס קרב טורקי על ידי הסורים ביוני 2012 הביאה לדרישה טורקית שכוחות הצבא הסוריים יתרחקו מהגבול בין המדינות. לנוכח זאת ועל רקע מלחמת האזרחים שהחלה בסוריה ב־2011, נוצר ואקום שליטה באזור זה, שאותו מיהרו הכורדים למלא. הגורם החזק בקרב הכורדים בצפון־סוריה הוא מפלגת האיחוד הדמוקרטי (ה־PYD), הנחשבת שלוחה של ה־פ.ק.ק. נשיא הממשל האזורי הכורדי בצפון־עיראק, מסעוד ברזאני, הצליח ב־2011 לדחוף להקמתה של המועצה הלאומית הכורדית (KNC), שהייתה אמורה לפעול בשיתוף פעולה עם נציגי האופוזיציה הסורית שהתאגדו במסגרת המועצה הלאומית הסורית (SNC), אך הסירוב של המועצה הלאומית הסורית להכיר בשאיפה הכורדית לאוטונומיה הביא, למעשה, להתרחקות בין גופים אלה. הישגו המרכזי של ברזאני ב־2012 היה הסכם לשיתוף פעולה בין מפלגת האיחוד הדמוקרטי לבין המועצה הלאומית הכורדית. אף על פי כן, הדומיננטיות הרבה יותר של מפלגת האיחוד הדמוקרטי ממשיכה להשפיע בצורה מכרעת על ההתפתחויות בצפון־סוריה. מאז 2013, ניתן לראות מאבקים בין גורמים המזוהים עם הג'האד העולמי – חזית ג'בהת אל נוסרה, לבין הכורדים הסורים. הכורדים אף טוענים שטורקיה מסייעת לגורמים האסלאמיסטיים הפועלים נגדם.¹⁹ עם זאת, טורקיה גם מנהלת מגעים עם מפלגת האיחוד הדמוקרטי, כך שהמדיניות אינה חד־משמעית.²⁰ בינואר 2014, בין השאר על רקע אי־הזמנתם לוועידת ז'נבה 2 כגורם עצמאי, החליטו הכורדים הסורים להכריז על האוטונומיה שלהם, "רוג'אבה" (מערב־כורדיסטאן), ובהדרגה הכריזו על שלושת המרכזים של הכורדים בצפון־סוריה כעל שלושה קנטונים אוטונומיים (קמישלי [ג'זירה], אפרין וקובאני), על אף שאין ביניהם רציפות טריטוריאלית. מסעוד ברזאני התנגד להצהרת האוטונומיה של הכורדים הסורים מכמה סיבות. ראשית, המהלך הונהג על ידי מפלגת האיחוד הדמוקרטי, וברזאני ניסה עד כה לעודד גורמים אחרים בקרב הכורדים בסוריה. שנית, בשנים האחרונות פיתח כאמור ברזאני יחסים קרובים עם טורקיה, וזו חוששת שהקמת אוטונומיה של הכורדים הסורים תעודד את כוונות ההיפרדות של הכורדים בתחומה. בנוסף, יש טענה שהקמת האוטונומיה הסורית עשויה להחליש את מעמדו של הממשל האזורי הכורדי כמרכז של כל הישויות הכורדיות, ובפרט לפגוע במעמדו של ברזאני.²¹ בניגוד לברזאני ומפלגתו, מרבית המפלגות האחרות בפרלמנט של הממשל האזורי הכורדי בצפון־עיראק בחרו להכיר באוטונומיה הכורדית בסוריה, והדבר יכול להוביל למתיחות בתוך הקואליציה שברזאני עומד בראשה.²²

טורקיה חוששת שהקמת אוטונומיה של הכורדים הסורים תעודד את כוונות ההיפרדות של הכורדים בתחומה

לטענת החוקרת עפרה בנג'ו, הישות הכורדית בצפון-סוריה נבדלת מזו שבצפון-עיראק בכמה אופנים. ראשית, הם טרם נהנו מתמיכת מדינות זרות וגופים לא-מדינתיים בתהליכי בניית מדינה, באופן שבו נהנו הכורדים העיראקים מסיוע זה. שנית, הכורדים העיראקים לא היו צריכים להתמודד עם האופוזיציה העיראקית באופן שבו הכורדים הסורים מנהלים קרבות עם הגורמים האסלאמיסטיים בסוריה. שלישית, הם אינם נהנים מהטופוגרפיה ההררית שאותה ניצלו הכורדים העיראקים בעת סכנה. מעבר לכך, כאמור, אין רציפות טריטוריאלית בין שלושת המרכזים של הכורדים בצפון-סוריה.²³

ב-2013 איבד, למעשה, השלטון המרכזי בסוריה את השליטה על שדות הנפט במדינה הנמצאים בקרבת הגבול עם עיראק, וכן מזרחית לעיר חומס.²⁴ הכורדים הסורים הצליחו להשתלט על שדות הנפט הנמצאים באזורים שבשליטתם. עקב העובדה שחברת ההפקה הממשלתית הסורית חדלה לפעול, הכורדים משתמשים בדרכי זיקוק פרימיטיביות. אמנם הכמויות שהכורדים מצליחים לזקק הן זניחות, אך הן משמשות אותם למימון המשך הלחימה. יש לציין שדרכי הזיקוק הפרימיטיביות שבהן משתמשים כיום הכורדים הן לא רק בעלות השלכות שליליות על הסביבה ועל בריאות התושבים, אלא גם מביאות להידלדלות מהירה יותר של רזרבות הנפט באזור.²⁵ משדות הנפט שבאזור הכורדי בצפון-מזרח סוריה נמתח צינור עד לנמל טרטוס, וצינור גז מאזור זה מתחבר לרשת ארצית של צינורות גז, ששלוחה ממנה מגיעה לנמל בניאס. צינורות אלה יכולים ליצור בעתיד תלות הדדית בין ממשל מרכזי בדמשק לבין ישות אוטונומית בחלק הכורדי, ולכן השאלות שהועלו בהקשר של חלוקת המשאבים בעיראק עלולות לצוף גם בהקשר הסורי, ובוודאי בכל הקשור לחלוקת ההכנסות, אף כי מדובר בכמויות קטנות יותר.

השלכות על ישראל

כחלק ממדיניות הפריפריה שהתגבשה בסוף שנות החמישים, ושמטרתה הייתה לשבור את הבידוד האזורי שבו ישראל הייתה נתונה, זוהה בין השאר האינטרס הישראלי ביצירת קשרים עם מיעוטים באזור.²⁶ כחלק ממדיניות זו, וגם על מנת לאפשר את הברחתם של כ-5000 היהודים שנותרו עוד בשנות השבעים בעיראק דרך צפון-המדינה, סייעה ישראל לכורדים העיראקים באימונים ובהעברות של נשק קל ותחמושת, וכן באמצעי לחימה נגד טנקים ונגד מטוסים. חלק ניכר מסיוע זה נעשה דרך שטח איראן, ובידיעת השלטונות שם.²⁷

על אף שכבר בעקבות מלחמת המפרץ הראשונה, האוטונומיה הגוברת שנהנו ממנה הכורדים בצפון-עיראק יכלה להיות פתח לשיתוף פעולה ביניהם לבין ישראל, הרי בשנות התשעים, היחסים הטובים עם טורקיה היוו מחסום בפני שיפור היחסים עם הכורדים. בעקבות מלחמת המפרץ השנייה ב-2003 והתחזקות האוטונומיה

הכורדית שהייתה בעלת ברית נאמנה לכוחות האמריקאים שפעלו בעיראק, נטען שלטורקיה ולישראל יש מטרות סותרות לגבי האוטונומיה הכורדית. כך, בעוד טורקיה חששה מכוונות העצמאות של הכורדים בעיראק, הדעה הרווחת הייתה שישראל תברך על עצמאות זו, וכשמדינה כורדית תקום היא תיעזר בה במסגרת מאמציה להתמודד עם איראן, ואף עם פקיסטן.²⁸ כיום, יש הטוענים שהשיקול הטורקי כבר אינו מהווה מכשול לפיתוח היחסים. ראשית, משום שהטורקים עצמם שינו את עמדתם, לפחות ביחס לצפון-עיראק, כאמור – עקב הצורך הטורקי לגוון את מקורות אספקת האנרגיה אליה, וכן בעקבות ציפייה מסוימת שההנהגה של הממשל האזורי הכורדי תרסן את הכורדים בטורקיה ובסוריה; שנית, היחסים הרעועים בין טורקיה לישראל כבר אינם מצדיקים שישראל תהיה קשובה לדרישה טורקית זו.²⁹

מבחינת מדיניות החוץ הישראלית, קרוב לוודאי שאם יכריזו הכורדים על עצמאות, התגובה הישראלית תהיה הכרה מהירה במדינה החדשה. זאת בדומה למדיניות הישראלית ביחס לדרום-סודאן, ובשונה מההסכנות ביחס לשאלה האם להכיר בקוסובו (שישראל אינה מכירה בה עד היום). התנגדות אפשרית להכרה במדינה כורדית עצמאית יכולה לנבוע מאלה שיחששו כי הדבר תורם לחיזוק ההכרה הבינלאומית במדינה פלסטינית, אך יש לציין בהקשר זה שהרווח הצפוי מהכרה במדינה כורדית יהיה, קרוב לוודאי, גדול בהרבה מהנזק שייגרם מהקישור לשאלת פלסטין.

בסופו של דבר, יש גם לזכור שהעמדה האמריקאית בנושא הכורדי משפיעה הרבה יותר מאשר העמדה הישראלית. מבחינה זו, לישראל יהיה קל ליישר קו

עם האמריקאים ברגע שאלה יחליטו על עמדה ברורה בנושא. הבעיה היא שארצות-הברית מהססת מאוד באשר לתמיכה בעצמאות של הכורדים בצפון-עיראק, בין היתר משום שהיא רוצה למנוע את הרושם שהמלחמה שהיא יזמה ב־2003 היא זו שהובילה לפירוקה של עיראק. זהו גם מקור למתיחות הנוכחית בין הכורדים בעיראק לבין ארצות-הברית (בין השאר, בשל הלחץ שווינגטון מפעילה על הממשל האזורי הכורדי שלא לייצא נפט מצפון-עיראק ישירות לטורקיה, כל עוד לא הושגה הסכמה עם הממשלה המרכזית), ותחושה של הכורדים ש"מתייחסים אליהם כאל דבר המובן מאליו".³⁰ יחסיה של ישראל עם הפריפריה הלא-ערבית היוו תמיד מוקד להתעניינותה של ווינגטון, אך

אם יכריזו הכורדים על עצמאות, התגובה הישראלית תהיה – קרוב לוודאי – הכרה מהירה במדינה החדשה

לישראל יהיה קל ליישר קו עם האמריקאים ברגע שאלה יחליטו על עמדה ברורה בנושא

לא עד כדי ניסיון לכוון או לווסת את הפעילות הישראלית. כל עוד פיתוח הקשרים בין ירושלים וארביל אינו מעורר את תגובתה של אנקרה, יש להניח שווינגטון לא

תעצור את התהליך. מנהיגי החבל האוטונומי מנהלים בתחכום רב את המערכה המדינית שלהם והם משתדלים שלא להקדים את המאוחר, בוודאי כל עוד אין הסכמה מוקדמת בינלאומית, ובמיוחד של ארצות-הברית.

ההיסטוריה של התמיכה הישראלית בכורדים, בעיקר בעיראק, וכן נרטיבים דומים של שני העמים וקיומה של קהילת יהודים יוצאי כורדיסטן המונה כ-150,000 נפש תורמים לכך שקיים בסיס לאמפתיה ביחסים בין ישראל לבין מדינה כורדית עתידית. תורמות לכך גם העמדות הפרו-מערביות של הכורדים. יחד עם זאת, אין להגזים ביחס להיבט זה – גם בעבר התקיים ויכוח בקרב הכורדים האם להיעזר בישראל, כאשר רבים חשבו שהדבר רק יחזק את תדמית "הבוגדים" שהוצמדה לכורדים במדינות שבהן הם שוכנים.³¹ מעבר לכך, יש לזכור שבניגוד לסיוע שנתנה ישראל לכורדים בעיראק במהלך השנים, בשנות השיא של הברית הישראלית-טורקית סייעה ישראל לטורקיה במאבקה בפ.ק.ק., כאשר בפרט לישראל מיוחס סיוע בתפיסת מנהיג הארגון, עבדוללה אג'לאן – דבר שהותיר משקעים אצל חלק מהכורדים.³² מעבר לכך, אף על פי שחל שינוי מסוים בשנים האחרונות, קיימת עדיין חשדנות מסורתית של הכורדים כלפי גורמים זרים, וקיים בקרבם פתגם שלכורדים "אין חברים מלבד ההרים".³³

זרבות הנפט והגז הטבעי שקיימות בצפון-עיראק ואפשרות הייצוא שלהן, במיוחד אם הממשל האזורי הכורדי יצליח להגיע להבנות עם הממשל המרכזי, מבטיחות את עתידו הכלכלי של האזור, שכבר עתה מושך השקעות זרות. למרות שעיראק מוגדרת כמדינת אויב, כבר כיום יש פעילות של חברות ביטחון ותקשורת ישראליות בצפון-עיראק.³⁴ אמנם, בשל הדומיננטיות של חברות טורקיות בצפון-עיראק עולה השאלה עד כמה השוק פתוח גם לשחקנים אחרים, אך ברור שחלק מהחברות הישראליות מייצאות מוצרים אשר אין להם מתחרים מן השוק הטורקי. העובדה שמדינה כורדית תהיה שכנה של איראן, במיוחד אם יתפתחו בין

השתיים יחסי עוינות, יש בה משום פוטנציאל לשמש בסיס איתן לשיתוף פעולה ביטחוני עם ישראל. לצד הכורדי יהיה אינטרס לשתף פעולה על מנת להרתיע את המדינות השכנות מפגיעה בעצמאות החדשה. לישראל יהיה אינטרס לשתף פעולה עם המדינה הכורדית גם לצורכי איסוף מודיעין, וגם כבסיס אפשרי לפעולות צבאיות. עם זאת, כיום משתמשת ישראל ביחסים ההדוקים שיש לה עם אזרבייג'ן למטרות אלו, ולא ברור האם יהיה ערך מוסף

העובדה שמדינה כורדית תהיה שכנה של איראן, יש בה משום פוטנציאל לשמש בסיס איתן לשיתוף פעולה ביטחוני עם ישראל

משמעותי לשיתוף פעולה עם מדינה כורדית עצמאית. ניתן עם זאת לטעון שיש יתרון בקיומן של מגוון אופציות עבור ישראל, וכן שבמקרה עתידי של אפשרות התדרדרות היחסים עם אזרבייג'ן, יהיה להם תחליף.

ביחס לצפון-סוריה, היות שאחד התרחישים האפשריים ביחס לעתיד סוריה הוא הפיכתה למדינה כושלת, ואף יש הצופים את התפצלותה לשלוש ישויות מדיניות נפרדות (כורדית, סוניית ועלווית), ברור שיש לישראל אינטרס לנסות להתקרב למיעוט הכורדי. בפרט, לנוכח התבססות פעילות הג'האד העולמי בסוריה והסכנות שיכולות לנבוע מכך, ניכר שישראל תוכל להרוויח משיתוף פעולה מודיעיני וטקטי עם המיעוט הכורדי. עקב העובדה שגורמי ג'האד עולמי מכוונים את פעילותם גם נגד הכורדים בסוריה, יכול להיות אינטרס ברור לישראל ולכורדים לשותף פעולה בהקשר זה. יחד עם זאת יש לזכור שבמידה מסוימת, בדומה לצפון-עיראק, קיימת אפשרות שהאזור יהפוך למעשה לאזור השפעה של טורקיה. הדבר אינו מהווה בהכרח מחסום לפעילות ישראלית, אך הוא יכול להוות מגבלה. יש אף לזכור שגם איראן, עקב החששות מכוונות התקוממות של המיעוט הכורדי הקיים בתחומה ובגלל שיקולים אזוריים, מנסה לפתח את יחסיה עם הכורדים העיראקים והסורים.

לסיכום, חיזוק הישויות הכורדיות הוא אינטרס ישראלי, במיוחד כל עוד הן יהיו גורם עצמאי באזור ובעיקרון גם ידידותי. יש להניח שגורמים ישראליים קיימו כל השנים מגעים עם גורמים כורדיים, וכי מגעים אלה התחזקו ככל שהאוטונומיה הכורדית התבססה בצפון-עיראק. בשלב זה היחסים בין ישראל ו/או גורמים ישראליים והממשל האזורי הכורדי יישארו חסויים, שכן אין לממשלת החבל עניין להתריס מול השכנים, קרי, מדינות ערב, טורקיה ואיראן. אבל לישראל ולכורדים יש עניין בהכנת תשתית שתוכל לסייע כאשר התנאים המדיניים באזור יאפשרו את ניצולה לכינון מערכת יחסים גלויה. בהתאם למתרחש בעיראק ואף בסוריה ואם אי-היציבות תימשך, ישראל צריכה לנסות לשכנע את וושינגטון לגלות אהדה רבה יותר לרעיון של עצמאות כורדית, כיוון שזהו גורם פרו-מערבי שהוכיח כבר בעבר את נאמנותו לאמריקאים. הכורדים בעיראק יכולים להסתייע בהשפעה של ישראל בווינגטון לצורך ריכוך ההסתייגות האמריקאית מהמאמצים הכורדים לעגן מעמד רשמי לעצמאותם, כלומר, מעבר מסטטוס דה פקטו לדה יורה, אך יש להכיר בכך שיהיה זה תהליך ממושך.

ישראל צריכה גם למצוא את הדרכים להבהיר לטורקיה שתמיכתה בכורדים אינה מכוונת נגדה, אלא היא דרושה לה בעיקר נגד איראן. עקב החשדנות הקיימת באופן מסורתי בטורקיה לגבי יחסי ישראל עם הכורדים, ובפרט לנוכח המשבר בין טורקיה וישראל בשנים האחרונות, יהיה קושי בהרגעת הטורקים ביחס לנושא זה. קושי זה אף צפוי לקבל בולטות רבה יותר במקרה שתהליך השלום עם הכורדים בתוך טורקיה ייכשל.³⁵ עם זאת, יש לזכור שקיימים שיקולים כבדי-משקל, בראש ובראשונה בנושאי אנרגיה, העומדים מאחורי ריכוך העמדה הטורקית בשנים האחרונות ביחס לכורדים. אלה יקשו על טורקיה לשנות באופן משמעותי את מדיניותה ביחס לממשל האזורי הכורדי, ולכן אין בהכרח התנגשות בין המדיניות

הישראלית לזו הטורקית בנושא זה. בנוסף, ניתן לנסות למזער את המתח בין ישראל לטורקיה סביב סוגיית הכורדים בסוריה, בין השאר על ידי שיתוף המידע המועבר לכורדים ביחס לגורמי ג'האד עולמי גם עם טורקיה. זאת בהנחה שגם אם בעת הנוכחית טורקיה מעלימה עין ממעבר גורמים ג'האדיסטיים מתחומה לסוריה, בטווח הארוך היא תשנה את מדיניותה, בין היתר כיוון שגורמים אלה גם מהווים איום על היציבות בתוך טורקיה.

הערות

- 1 יש לציין בהקשר זה שעל פי הסכם סבר משנת 1920, היו אמורים הכורדים לקבל אוטונומיה ואף יותר מכך, באזורים שהיו חלק מהאימפריה העות'מאנית. בעקבות מלחמת העצמאות הטורקית והסכם לוזאן מ-1923 לא קיבלו הכורדים בסופו של דבר את מה שהובטח בהסכם סבר. בהקשר זה ראו: Ofra Bengio, *The Kurds of Iraq: Building a State Within a State*, (Boulder: Lynne Rienner Publishers, 2012), p. 10.
- 2 “Iranian Repression of Kurds Behind Rise of Militant PJAK,” *Rudaw*, January 23, 2014.
- 3 Bengio, *The Kurds of Iraq*, pp. 10-11.
- 4 “News Analysis: Turkey, Iraq Eye Better Ties Amid Regional Challenges,” *Xinhua*, October 27, 2013.
- 5 “Turkey Top Importer for Iraqi Kurds,” *Hurriyet Daily News*, January 27, 2014.
- 6 Ofra Bengio, “The Elephant in the Room,” *American Interest*, December 12, 2013.
- 7 “Company to deliver 14 high-powered helicopters to KRG,” *KURDPRESS*, January 4, 2014.
- 8 Ofra Bengio, “Will Barzani Declare Independence?” *Jerusalem Post*, April 22, 2012.
- 9 חלק ממייעוט זה הועבר לשם בשנות השבעים באופן מכוון, בהוראת השלטון של מפלגת הבעת'. להרחבה בנושא כירכוכ ראו גם, גליה לינדנשטראוס, “טורקיה מול הכורדים בצפון עיראק: לקראת התערבות צבאית?” **עידן אסטרטגי** 10, מס' 2 (אוגוסט 2007): ע' 82.
- 10 Orlando Crowcroft, “In Setting Energy Policy, Kurds Flex their Independence,” *The National*, February 5, 2014.
- 11 Bill Park, *Turkey-Kurdish Regional Government Relations after the U.S. Withdrawal from Iraq: Putting the Kurds on the Map* (Strategic Studies Institute and U.S. Army War College Press, March 2014), pp. 42-43.
- 12 “Oil Deal with Arbil Cuts Short Ankara- Baghdad honeymoon,” *Today's Zaman*, January 26, 2014.
- 13 “Turkey and Iraqi Kurds Seal ‘Secret Oil Deal,’” *Aljazeera*, November 29, 2013.
- 14 Anwar Faruqi, “Despite Hurdles, Kurdistan’s Oil Pipedream will be Realized,” *Rudaw*, February 17, 2014.

- 15 "Iraq Says Kurds Agree to Export Oil via Central Marketing Body," *Hurriyet Daily News*, February 20, 2014.
- 16 Guy Chazan, "Kurdistan's Vast Reserves Draw Oil Majors," *Financial Times*, January 7, 2013.
- 17 Ajay Makan, "Oil Majors Shy Away from First Major Kurdish Export Deal," *Financial Times*, January 26, 2014.
- 18 זאת בהשוואה ל-10 מיליארד מטרים מעוקבים של גז טבעי שהפיקה עיראק ב-2010.
- Thomas K. Grose, "Iraq Poised to Lead World Oil Supply Growth, but Obstacles Loom," *National Geographic Daily News*, October 9, 2012.
- 19 Amberin Zaman, "PYD Leader to Turkey: Stop Arms to Jabhat al-Nusra," *Al-Monitor*, August 7, 2013.
- 20 "PYD, Ankara Ties can Hardly Shift Course in Syria," *Today's Zaman*, August 4, 2013.
- 21 Cihan Celik, "Syrian Kurds and their Fragile Autonomy Move," *Hurriyet Daily News*, January 25, 2014.
- 22 צבי בראל, "הכורדים בסוריה לא מחכים שאסד ילך הביתה", **הארץ**, 17 בפברואר, 2014.
- 23 Ofra Bengio, "Israel Should Reach Out to Separatist Syrian Kurds," *Al-Monitor*, January 14, 2014.
- 24 "Analysis: Syria," U.S. Energy Information Administration (EIA), February 18, 2014.
- 25 "Syrian Kurds Struggle with Islamist Factions," *Al-Monitor*, February 18, 2014.
- 26 להרחבה בהקשר זה ראו למשל, יואל גוז'נסקי וגליה לינדנשטראוס, "תחיית קונספט הפריפריה במדיניות החוץ הישראלית", **עדכן אסטרטגי**, כרך 15, מס' 2 (יולי 2012): עמ' 25-27.
- 27 Bengio, *The Kurds of Iraq*, pp. 73-76.
- 28 Mustafa Kibaroglu, "Clash of Interest over Northern Iraq Drives Turkish-Israeli Alliance to a Crossroads," *Middle East Journal*, Vol. 59, no. 2, (Spring 2005): pp. 247, 262.
- 29 עפרה בנג'ו ועודד ערן, "ישראל והאביב הכורדי", **הארץ**, 26 בפברואר, 2013.
- 30 "The Fault with Washington," *Rudaw*, February 24, 2014.
- 31 Bengio, *The Kurds of Iraq*, pp. 73-74.
- 32 "PKK Leader Demands Apology from Israel for Ocalan Capture," *Today's Zaman*, September 12, 2011.
- בהקשר זה ראו גם: איתי אנגל, "כשהישראלים מכוונים את המזל"טים הטורקיים – זה תמיד פוגע", עובדה, ערוץ 22, 11 בינואר, 2011.
- 33 Bengio, *The Kurds of Iraq*, p. 318.
- 34 Jacques Neriah, *Kurdistan: The Next Flashpoint between Turkey, Iraq, and the Syrian Revolt*, Jerusalem Center for Public Affairs Special Report, (August 30, 2012): pp. 23-24.
- 35 לדיון בתרחיש זה, ובפרט במשמעותו לגבי יחסי טורקיה עם הממשל האזורי הכורדי ראו, Park, *Turkey-Kurdish Regional Government Relations*, p. 53.